

Найбільш високі показники продуктивності праці досягнуто в господарствах Харківської, Кіровоградської та Дніпропетровської областей. У ряді випадків середньомісячна номінальна заробітна плата серед наведених регіонів відрізняється в невеликих межах, а тому показники прибутку і рентабельності змінюються в допустимих обсягах.

ВИСНОВКИ

В аграрному секторі (в сільській місцевості) України за останні чотири роки спостерігається тенденція зменшення зайнятості населення. У 2011 році в порівнянні з 2008 роком чисельність найманих працівників скоротилась на 130,1 тис. осіб. Зменшення чисельності найманих працівників відбувається також у більшості регіонів країни.

Однією з причин такого становища є зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції. У 2011 році її вироблено лише 51,9 відсотки в порівнянні з базовим 1990 роком. У такій ситуації було втрачено значну кількість робочих місць.

Необхідно модернізувати та ввести додаткові виробничі потужності у тваринницькій галузі, оптимізувати чисельність поголів'я худоби, поступово відмовитись від імпорту м'ясної та молочної продукції. Усе це забезпечить повернення раніше втрачених та створення в аграрних підприємствах нових робочих місць в обсязі 300-350 тисяч.

В окремих обстежених регіонах України спостерігається позитивний вплив фондооснащеності та матеріального стимулювання на показники продуктивності праці, прибутку та рентабельності виробництва. Проте не завжди спостерігається пряма залежність, адже на згадані економічні показники впливають і ряд інших чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. — Т. 2, ч. 1. — К. : КНЕУ, 2007. — 448 с.
2. Богиня Д. Трансформаційні процеси в системі формування національного ринку праці: інституційний аспект / Д. Богиня // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 1. — С. 3—8.
3. Рябоконт В. П. Матеріальні умови формування кадрового потенціалу села / В. П. Рябоконт. — Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 109—113.
4. Макаренко П. М. Людський капітал у системі аграрного виробництва / П. М. Макаренко, О. П. Зоря, О. В. Сень // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — 2011. — Вип. 3. — Т. 2 : Економічні науки. — Полтава : ПДАА, 2011. — С. 3—7.
5. Курило Л. І. Людський капітал як чинник реформування інтелектуального капіталу та економічного розвитку / Л. І. Курило // Економіка АПК. — 2010. — № 9. — С. 126—131.
6. Вітвіцький В. Вплив основних чинників на підвищення продуктивності праці / В. Вітвіцький, З. Мемельська // Україна: аспекти праці. — 2006. — № 2. — С. 29—34.
7. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці / В. С. Дієсперов. — К. : ІАЕ УААН, 2004. — 488 с.
8. Про зайнятість населення : Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

УДК 330.34

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНОГО І ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Білоусова А.О., асистент

Кіровоградський національний технічний університет

У статті досліджено основні параметри людського розвитку, його вплив на інноваційно-технологічний прогрес в Україні в порівнянні з іншими країнами. Проаналізовано динаміку місця країни у світовому рейтингу з таких показників як демографічні рівні народжуваності та смертності, індекси використання трудового потенціалу, конкурентоспроможності країни, зокрема індексу економічної свободи, показників макроекономічних тенденцій та ін. Доведено, що інноваційний і людський

розвиток взаємно підтримують один одного і мають забезпечуватися одночасно на основі системних інституційних перетворень.

Ключові слова: людський розвиток, інноваційний розвиток, міжнародні рейтинги.

Белюсова А.А. ГЛОБАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО И ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ / Кировоградский национальный технический университет, Украина

В статье исследованы основные параметры человеческого развития, его влияние на инновационно-технологический прогресс в Украине в сравнении с другими странами. Проанализирована динамика места страны в мировом рейтинге по таким показателям, как демографические уровни рождаемости и смертности, индексы использования трудового потенциала, конкурентоспособности страны, в частности индекса экономической свободы, показателей макроэкономических тенденций и др. Доказано, что инновационное и человеческое развитие взаимно поддерживают друг друга и должны обеспечиваться одновременно на основе системных институциональных преобразований.

Ключевые слова: человеческое развитие, инновационное развитие, международные рейтинги.

Bilousova A. THE GLOBAL DIMENSION OF INNOVATION AND HUMAN DEVELOPMENT IN UKRAINE / Kirovograd National Technical University, Ukraine

In the article analyzed basic parameters of human development and its impact on innovation and technological progress in Ukraine compared to other countries. There are also analyzed the dynamics of the country's place in the world rankings such as demographic indicators of fertility and mortality levels, indices of labor potential usage and country competitiveness, including the index of economic freedom, indicators of macroeconomic trends and others. It is proved that human and innovative developments mutually support each other and have realized simultaneously through institutional reforms.

Key words: human development, innovation development, international ratings.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стратегічною метою розвитку будь-якого суспільства є довгострокове зростання економіки, яке полягає в абсолютному збільшенні економічних показників на основі застосування нововведень, збалансування відтворення чи трансформацію виробництва та супроводжується покращенням якісних ознак життя населення. Тому питання забезпечення сталого людського та інноваційного розвитку країни є важливими у визначенні провідних цілей суспільного прогресу та основних напрямків державної політики. Але для їх вирішення слід не тільки теоретично вивчати внутрішні та зовнішні чинники розвитку та його абсолютні параметри, а й визначити реальний стан країни на фоні інших. Такі міжнародні порівняння можуть допомогти сформулювати ефективні заходи у економічній політиці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання людського розвитку як провідної мети еволюції суспільства знаходилися в центрі уваги економічної науки ще з часів Середньовіччя. Але якщо ранні наукові концепції зводили процеси змін в людині з погляду його господарської діяльності тільки до формування ресурсів для виробництва (підхід «людина для виробництва»), то сучасний розвиток суспільної та економічної науки орієнтується на більш складну і комплексну оцінку господарської діяльності, в якій головною метою стає сама людина (підхід «виробництво для людини») з урахуванням прямих і зворотних зв'язків між нею та виробничим процесом.

Концепція людського розвитку знаходиться в центрі уваги сучасних науковців, в тому числі й вітчизняних. У контексті даної проблеми досить широко вивчені поняття національного трудового потенціалу (роботи О. Стефанішина, Л. Шаульської, Е. Лібанової [1-3]) та людського капіталу (О. Грішнова, В. Куценко, О. Головінов, Л. Лісогор [4-7]), досліджуються чинники соціально-економічного розвитку України (В. Онікієнко, Л. Емельяненко, О. Новікова [8, 9]), якості економічного зростання (дослідження В. Гейця, Е. Лібанової [10-12]), стратегії реалізації концепції людського розвитку в Україні (В. Гесь, Е. Лібанова, В. Шишкін [11-13]), запропоновано методикку оцінки його пріоритетів [13] та ін.

Проте здійснення подальших наукових досліджень проблем людського та інноваційного розвитку залишається надзвичайно важливим. Зокрема, потребують наукового обґрунтування визначення стратегічних пріоритетів розвитку в контексті активізації інноваційних процесів у соціальній сфері; актуальними є дослідження соціальних чинників інноваційного розвитку України; механізмів забезпечення ефективного використання людського капіталу; формування моделей та концепцій розвитку з урахуванням особливостей прояву соціальної небезпеки та ризиків на державному та регіональному рівнях.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

У літературі [8; 11] підкреслюється важливість інноваційних перетворень для забезпечення сталого економічного зростання та людського розвитку на його основі. Однак існує й зворотна дія. Тому важливим є визначення характеру взаємного впливу соціального та технологічного прогресу.

Метою даного дослідження є обґрунтування взаємозв'язку інноваційного і людського розвитку в контексті міжнародних порівнянь.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потенціал України в технологічному розвитку формувалася протягом десятиліть і до сьогодні її досягнення є досить вагомими. Так, вона займає друге місце в світі за обсягом транспортування газу, третє (після США і Франції) – по виробництву локаторів та локаційної техніки, третє (поряд з Францією та Китаєм) за кількістю запусків ракетноносіїв, четверте за експортом турбін для атомних електростанцій, восьме в світі та п'яте в Європі за кількістю атомних реакторів та їх сумарної потужністю, дев'яте в світовому виробництві цукру (більше 4 млн на рік), одинадцяте у світі та четверте в Європі за протяжністю залізниць (22 тис. км). Але на фоні таких досить помітних досягнень інші показники економічного та соціального стану України виглядають набагато гірше.

Головною рушійною силою в сучасному суспільному виробництві є людські ресурси, а міжнародні показники людського розвитку об'єктивно показують потенційні можливості та результати реалізації економічного та соціального розвитку національних систем. Слід підкреслити, що оцінювати стан розвитку окремих країн слід комплексно, за декількома показниками, що дозволяє зробити більш обґрунтовані висновки. Так, за рівнем народжуваності (число народжених на тисячу населення) з показником 9,2 Україна займає 185 позицію, що у порівнянні з 2003 роком (209 місце) виглядає начебто непогано. У деяких країнах ситуація виглядає гірше: в Японії 8,3 народжених на 1000 населення, у Словачії – 10. Але за іншими показниками, наприклад, тривалістю життя, ситуація інша. Так, Японія займає третє місце з тривалістю життя 82,02 роки, Словачія – 80-те місце (майже 75 років), а Україна займає 148-ме місце (менше 68 років). Зрозуміло, що це набагато краще, ніж Зімбабве (39,5 років) або Мозамбік (40,9), але до лідерів ще досить далеко: середня тривалість в Андоррі становить 83,52 роки, більше 80 років живуть люди у Канаді, Австралії, Швейцарії, Швеції. За рівнем смертності (кількість померлих на 1000 населення) Україна з показником 16,4 займає 17 місце між Сомалі (16,6) і Росією (16,2). Слід вказати, що в Європі немає країни з гіршим ніж у нас демографічним становищем (за винятком Росії), а це означає, що за умови збереження тенденцій до 2025 року в Україні населення скоротиться до 46 млн, а до 2050-го – до 39 млн.

Трудові ресурси в Україні нараховують майже 22 млн чол. У сучасних умовах переходу до інноваційної економіки їх якість набуває значно більшого значення, ніж кількісні параметри. В оцінці якості трудового потенціалу можна спиратися на індекси оцінки людського потенціалу, які щорічно оцінює Програма розвитку ООН [14]. При визначенні міжнародного рейтингу враховуються тривалість життя, розмір ВВП на душу населення, рівень освіти, а також такі чинники, як стан у сфері прав людини і можливість участі у суспільному житті. Відповідно до цього рейтингу Україна відноситься до країн з середнім рівнем розвитку людського потенціалу (76 місце з 177). Зрозуміло, що це набагато краще, ніж у Таїланді (78), Китаї (81), Туреччині (84), Грузії (96) або в Узбекистані (113), але недостатньо для забезпечення сталого розвитку. Характерною рисою соціального стану в Україні є досить великий ступінь розшарування доходів населення. Доходи найбагатших українців перевищують доходи бідніших у 9 разів, хоча це й не самий великий розбіг у світі. Для порівняння: Бразилія – у 58 разів, Росія та Туреччина – 17, США – 16, Естонія та Японія – 10, Германія – 7, Данія – 4,9. Для забезпечення сталого людського розвитку уряду слід звернути увагу на досвід розвинутих країн у створенні рівних можливостей для всіх.

Серед важливих параметрів людського розвитку можна назвати рівень накопиченого капіталу. За даними німецької страхової компанії Allianz в її «Звіті про світове багатство 2012 року» українці – одні з найбідніших у світі, їх власність у грошовій формі становить 928 євро (не враховуючи грошей, витрачених на кредити), що дозволило країні зайняти 49 місце серед 52 країн, чий ВВП разом становить 90% загальносвітового ВВП. За даними компанії, бідніше українців лише громадяни Індонезії (467 євро), Казахстану (539 євро) та Індії (643 євро). Найбагатшими є швейцарці: власність одного громадянина (без врахування споживчих кредитів) у 2011 році становила 138 тис. євро, на другому місці японці (93 тис. євро), на третьому – США (90,4 тис. євро) [15]. У Литві доходи громадян у 2011 році становили 1,4 тис. євро, у Росії – 1,55 тис. євро, у Колумбії – 1,56 тис. євро, у Туреччині – 66 тис. євро. Хоча згідно з концепцією людського розвитку рівень доходів не є провідним, саме він у кінцевому підсумку визначає матеріальні можливості забезпечення потреб.

Існує тісний зв'язок між рівнем доходів населення та діючим в країні інституційним середовищем, зокрема створення рівних можливостей для всіх. Аналіз результатів країн у рейтингах провідних світових організацій доводить, що країни з високим рівнем конкурентоспроможності та економічної свободи стабільно демонструють свій потужний економічний потенціал, який наочно віддзеркалюється у добробуті країни. Так, низькому рівню добробуту України у 3,9 тис. дол. США на душу населення відповідають Індекс економічної свободи із значенням у 46,4% (за яким Україна відноситься до країн, де економічна свобода відсутня, хоча за іншими показниками (політичний плюралізм, свобода віросповідання, свобода асоціації, особиста автономність і права людини та ін.) міжнародно

організацією Freedom House Україна визнана вільною країною поряд з Естонією, Латвією, Литвою [16] та Індекс глобальної конкурентоспроможності у 3,95 балів (низький рівень конкурентоспроможності). Для порівняння, держави з потужною економікою мають ВВП на душу населення понад 40 тис. дол. США при значенні Індексу економічної свободи більше 75% та середньому значенні Індексу глобальної конкурентоспроможності п'ятірки лідируючих у рейтингу економік світу на рівні 5,54 [17]. У 2012 році за висновками Freedom house рейтинг політичних свобод в Україні знизився з 3 у минулому році до 4 у зв'язку з політизованим використанням судів, гонінням ЗМІ та використанням сили для розгону демонстрацій [16].

Останнім часом Україна демонструє регрес у більшості світових рейтингів, зокрема складених Всесвітнім економічним форумом за Індексом глобальної конкурентоспроможності, the Heritage Foundation & the Wall Street Journal за Індексом економічної свободи, Transparency International за Індексом сприйняття корупції. Це переважно пояснюється нерозв'язаними інституційними проблемами (насамперед, йдеться про низьку прозорість та неефективність державної політики, відсутність незалежної судової влади та захисту прав власності, марнотратство державних коштів тощо). Майже в усіх рейтингах позиції України погіршені через зростання корупції, рівень якої є одним з найвищих в Європі: Україна займає 134 місце зі 180 у світі. Аналіз динаміки сприйняття корупції за останні роки свідчить, що стан в Україні погіршується (69 місце у світі десять років назад і 134-е місце у 2008 році) [18, с. 88].

Сукупність названих факторів призводить до погіршення макроекономічних показників і слабкості фінансової системи, а отже, зумовлює подальше послаблення позицій України у світових рейтингах. Про наявність потенцій реалізації можливостей розвитку говорить індекс економічної свободи (The Heritage Foundation & the Wall Street Journal). У 2010 році Україна посіла 162 місце (із значенням індексу 46,4%), погіршивши свій минулорічний результат на 10 позицій і скотившись до рівня кінця 1990-х (у 1999 році – 43,7%). Динаміка Індексу економічної свободи очевидно демонструє, як після стрімкого покращення результату, починаючи з кінця 90-х років, Україна після 2005 року розпочала стійкий рух назад. Але навіть найкращий результат України – 55,8%, якого вона досягла у 2005 році, був нижчим на 3,8 відсоткових пункти за середньосвітове значення (59,6%), тоді як у 2010 році – вже на 13 в.п. нижче. Фактично за всіма складовими цього Індексу Україна має нижчі показники за середньосвітові, окрім компонентів «Торговельна політика» та «Фіскальна політика». Аналіз основних складових зведеного Індексу економічної свободи 2010 свідчить, що найбільш провальними були дії української влади в таких питаннях, як:

- інвестиції, де розрив між середньосвітовим значенням та індексом України становив 29,0 в.п. через обтяжливу бюрократію та правила, які стримують приплив інвестицій; заборону на володіння землею іноземними інвесторами;
- регуляторна політика (оцінюється ступінь свободи щодо процедур, пов'язаних з відкриттям, закриттям підприємства, та його функціонуванням відповідно до вимог законодавства країни), де розрив між середньосвітовим значенням та індексом України становив 25,7 в.п.;
- втручання уряду (оцінюється ступінь навантаження на бюджет видатків уряду, частка державного сектору та втручання уряду в політику приватних підприємств), де розрив між середньосвітовим значенням та індексом України становив 23,9 в.п.;
- фінансова політика (оцінюється ступінь розвитку фінансової системи та органів регулювання), де розрив між середньосвітовим значенням та індексом України становив 18,5 в.п. Причиною такого низького результату є те, що фінансова система України залишається слабкою і нерозвинутою, ринок капіталу перебуває на зародковій стадії; реструктуризація банківської системи відбувалась повільно;
- корупція (оцінюється ступінь поширення корупції), де розрив між середньосвітовим значенням та індексом України становив 15,5 в.п.;
- право власності (оцінюється ступінь захищеності прав власності), де розрив між світовим значенням та індексом України становив 13,8 в.п.;
- монетарна політика (оцінюються заходи, націлені на підтримку цінової стабільності в країні), де розрив між середньосвітовим значенням та індексом України становив 9,4 в.п. через високу інфляцію (в середньому 20,7% у період 2006-2008 рр.); адміністративне регулювання цін (встановлення мінімальних цін на товари та послуги), через що спотворюється внутрішнє ціноутворення.

Про погіршення ситуації в Україні свідчить також звіт Всесвітнього економічного форуму «Про глобальну конкурентоспроможність 2009-2010». Україна у 2010 році погіршила свій результат на 10 позицій, посівши 82 місце серед 133 країн світу. Україна демонструє, що за такими показниками, як «Інститути» (120 місце), «Макроекономічна стабільність» (106 місце), «Розвиненість фінансового ринку»

(106 місце) та «Ефективність товарних ринків» (109 місце) значно поступається країнам з розвинутою економікою.

Як і раніше, однією з основних перешкод для поліпшення конкурентоспроможності України залишаються інституціональні проблеми: захист прав міноритарних акціонерів, ефективність законодавчих органів, захист прав власності, ефективність влади в регуляторній сфері, марнотратство державних коштів, незалежність судової влади, фаворитизм у прийнятті державних рішень, тягар державного регулювання, прозорість державної політики, суспільна довіра до політиків.

Негативна оцінка, надана Україні за показником інфляції, погіршила позиції України в категорії «Макроекономічна стабільність». У 2009 році ВЕФ шляхом опитування провів дослідження щодо оцінки топ-менеджерами компаній чинників, які перешкоджають веденню бізнесу в країнах [19]. 16,5% респондентів в Україні визначили політичну нестабільність фактором, який переважно перешкоджає веденню бізнесу. Серед інституційних проблем респонденти визначили також корупцію (10,3% респондентів), зміни урядів (9,8%), неефективну бюрократію (8,2%), злочинність (2,6%), 13,5% респондентів визнали проблеми, пов'язані з фінансуванням, серед факторів, що перешкоджають веденню бізнесу, 8,4% респондентів назвали інфляцію, 10,1% – податкове законодавство, 6,5% – валютне регулювання, 3,9% – податкові ставки. У 2009 році Україна продовжила низхідний тренд за індексом сприйняття корупції (Transparency International), опинившись практично на рівні 2001 року. Цей індекс віддзеркалює сприйняття представниками ділових кіл країн світу корумпованості, яка має місце у державному секторі, та оцінюється за шкалою від 10 (корупція практично відсутня) до 0 (значний рівень корупції). У 2009 році Україна посіла 146 місце за рівнем корумпованості, тоді як у 2008 році Україна посідала 134 місце з індексом 2,5. Погіршення ситуації в сфері розповсюдження корупції як у державному, так і в приватному секторах, спеціалісти Transparency International пояснюють політичною нестабільністю в країні, а також достатньо толерантним ставленням громадян України до дій осіб, задіяних у корупційних схемах.

Останнім часом намітилися й позитивні тенденції в окремих сферах. Так, у рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності за 2011 рік Україна посіла 82-е місце серед 142-х країн, піднявшись на сім позицій, порівняно з минулим роком. Сусідами України стали Тринідад і Тобаго, а також Намібія. За висновками аналітиків центру глобальної конкурентоспроможності та продуктивності Всесвітнього економічного форуму (WEF), піднятися Україні вище поки що не дозволяють такі фактори, як корупція, неефективність бюрократичного апарату і захист прав власності [20].

За даними дослідження всесвітнього економічного форуму (WEF), сильними сторонами України в минулому році є обсяг ринку (38-е місце), ефективність ринку праці (61-е місце). Досить високу позицію (51-е місце) країна посідає і за показником вищої освіти та професійної підготовки. Однак в останні роки становище України за цією складовою Індексу глобальної конкурентоспроможності стало погіршуватися: за останній рік країна опустилася з 46-го на 51-е місце. Хоча Україна входить у першу двадцятку рейтингу глобальної конкурентоспроможності WEF за індексом охоплення вищої та середньої освіти, відносної кількості осіб, які навчаються у вищих та середніх навчальних закладах. Однак, за показниками рівня якості освіти (72-а позиція) та навчання на робочому місці (103-я позиція), Україна займає останні позиції [21].

Низькі позиції України у 2011 році залишилися і за такими показниками, як ефективність ринку товарів (129-е місце), рівень розвитку фінансового ринку (116-е місце). Навіть після поліпшення макроекономічного середовища за цим показником країна посідає лише 112-е місце.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз динаміки людського та інноваційного розвитку України в контексті міжнародних порівнянь свідчить про її нестале становище, наявність багатьох проблем в інституціональному середовищі, формуванні та реалізації державної політики в сфері соціального та технологічного розвитку. Забезпечення технологічного прориву за таких умов неможливо без вирішення інституціональних і соціально-економічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стефанишин О. В. Людський потенціал економіки України : монографія / О. В. Стефанишин. — Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 315 с.
2. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України : монографія / Л. В. Шаульська. — Донецьк : НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2005. — 502 с.
3. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / [за ред. Е. М. Лібанової]. — К. : Укр. центр соціал. реформ, 2006. — 138 с.

4. Куценко В. Людський капітал: місце і роль у реалізації економічних реформ / В. Куценко, Т. Шпарга // Вісник НАН України. — 1997. — № 1—2. — С. 27—32.
5. Головінов О. М. Людський капітал в системі виробничих відносин : монографія / О. М. Головінов. — Донецьк : ДонДУЕТ, 2004. — 160 с.
6. Лісогор Л. С. Проблеми розвитку людського капіталу в контексті підвищення рівня конкурентоспроможності економіки / Лариса Сергіївна Лісогор // Управління розвитком : зб. наук. праць. — Х. : Вид-во ХНЕУ, 2006. — № 4. — С. 66—69.
7. Грішнова О. А. Економічна природа і значення категорії людський капітал / О. Грішнова, Л. Тертична // Україна: аспекти праці. — 2003. — № 7. — С. 33—37.
8. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон / [за ред. В. В. Онікієнка]. — К. : РВПС України НАН України, 2006. — 480 с.
9. Новікова О. Ф. Напрями вдосконалення соціального управління в контексті досягнення Цілей розвитку тисячоліття в Україні / Ольга Федорівна Новікова // Управління розвитком : зб. наук. праць. — Х. : Вид-во ХНЕУ, 2006. — № 4. — С. 223—224.
10. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів — К. : АДЕФ-Україна, 2008. — 288 с.
11. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / [за заг. ред. В. М. Гейця]. — К. : НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.
12. Україна: на шляху до соціального залучення. Національна доповідь про людський розвиток. 2011 / [за ред. Е. М. Лібанової]. — К. : Держкомстат України, 2011. — 123 с.
13. Лібанова Е. М. Вітчизняні методологічні підходи до вимірювання людського розвитку регіонів / Е. М. Лібанова // Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан. — К. : Рада по вивченню продуктивних сил України, 2002. — 124 с.
14. Звіти про людський розвиток (1990-2010) [Електронний ресурс] / Human Development Report (1990-2010); United Nations Development. — Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en/reports/>.
15. Українці вошли в п'ятерку самих бідних в мире [Електронний ресурс] / Новости@mail.ru ; 21 сен. 2012. — Режим доступу : <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/global/112/economics/10320976/?frommail=1>.
16. Freedom in the World, 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/ukraine-0>.
17. Україна фінансова [Електронний ресурс] / Інформ.-аналіт. портал Українського агентства фінансового розвитку Інтернет-ресурс. — Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/124.htm.
18. Кто мы в современном мире? (Украина в международных сравнениях) / [А. М. Бобков, Н. Г. Каптуренко, Я. И. Тульку, Е. Ю. Бобров]. — Донецк : МСМСБ-Пресс, 2010. — 122 с.
19. Всеукраїнський економічний форум [Електронний ресурс] / Інформ.-аналіт. портал Українського агентства фінансового розвитку Інтернет-ресурс. — Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/124.htm.
20. 3 січня 2012 [Електронний ресурс] / Imag.ua ; міжнар. діловий журнал. — Режим доступу : <http://image.ua/>.
21. Україна піднялася в рейтингу глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Інтерфакс Україна. — Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/11/30/260875>.
22. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць [та ін.] ; ред. В. М. Геєць ; НАН України, Інститут економічного прогнозування. — К. : Фенікс, 2003. — 1006 с.
23. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія / [Федулова Л. І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л. І. Федулової ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К. : [б. в.], 2011. — 655 с.
24. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : колективна монографія / НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень, Програма розвитку ООН в Україні ; ред. Е. М. Лібанова. — К. : [б. в.], 2008. — 316 с.